

Історія нафтогазової науки і техніки

КОРОТЕНЬКІ ЕСЕЇ ПРО ПРИКАРПАТСЬКИХ ІНЖЕНЕРІВ-БУРОВИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОРІЧЧЯ (закінчення)

Р. С. Яремійчук

*доктор технічних наук, професор,
декан спільного факультету нафтогазових технологій ІФНТУНГ
і Національної академії природоохоронного та курортного будівництва у м. Сімферополі*

Нижче подано мої спогади про деяких буровиків, з якими мені довелося працювати з 1959 року до кінця минулого століття. Це були яскраві постаті, яких виділяла серед інших людей якась особлива інтелігентність, порядність у відношеннях зі своїми колегами, висока відповідальність перед людьми і талант інженерів. Звичайно, можна було би написати і про інших людей, проте багатьох я особисто не знав чи менше спілкувався з ними, тому і зупинився на тих, з котрими мої робота і доля зводила мене не один раз.

Тюпін Петро Степанович (1921-2005)

У другій половині п'ятдесятих років минулого століття на Прикарпатті починається масштабне геолого-розвідувальне та експлуатаційне буріння свердловин у містах Долина, Борислав та Надвірна. Одним із керівників бурових організацій, а пізніше об'єднання "Укрзахіднафтогаз" був Петро Степанович Тюпін. Особливо помітна роль цієї людини, як талановитого організатора бурових робіт, пов'язана з роботою Станіславського раднаргоспу, пізніше об'єднаного з Львівським раднаргоспом. Відкривалися нові контори глибокого буріння (дві в Надвірній, дві в Долині, дві в Бориславі, одна в Солотвино, не кажучи вже про геологорозвідувальні експедиції в Калуші, Стрию, Самборі та в Нестрові поблизу Львова). Організовувалися бази обслуговування, вишкомонтажні і тампонажні контори, механічні цехи та інші. Працювало в цих організаціях біля десяти тисяч людей. На цей час припадає значний ріст кількості випускників нафтового (гірничо-

промислового) факультету Львівської політехніки. Ці випускники потрапляли мов би на фронт, оскільки треба було без зволікання братися за освоєння бурового простору в дуже важких геологічних умовах. Перед Тюпіним постало завдання за короткий період часу створити добре злагоджений працюючий колектив.

Я добре пам'ятаю інженерні наради, конференції, семінари, які особисто проводив П.С. Тюпін разом зі своїми помічниками Б.І. Чайковським, П.Р. Шпаком та іншими. Багато молодих інженерів через три – п'ять років роботи ставали головними інженерами, керівниками контор буріння (В. Пушкар, В. Дітчук, Й. Андрійчук, М. Іванов, І. Діак та інші).

Що було притаманне П.С. Тюпіну, так це вміння визначити та підтримати талановиту людину. І тоді для нього вже не існували заборони та застереження всесильного на той час КДБ чи вказівок партійних керівників.

Він призначав своїми заступниками, провідними інженерами, керівниками підрозділів багатьох інженерів, батьки яких були або засуджені за націоналізм, або були священиками, або знаходилися в еміграції. Серед них був Б. Чайковський, Р. Горбачевський, У. Скальська, І. Петраш і багато-багато інших. Як він це пояснював своїм політичним контролерам, – не знаю. Найважливішою для нього була робота.

Багато часу Тюпін приділяв роботі з молодими інженерами. Пам'ятаю, як він вимагав від нас доброго відношення до робітників, наказував ніколи їх не кривдити. За час його керівництва об'єднанням кипіла інженерська робота. До нас приїжджали науковці з багатьох наукових центрів тодішнього СРСР – з Москви і Києва, Куйбишева і Баку, з Ленінграду і Уфи. Організація електробуріння, удосконалення тур-

бінного буріння, застосування складних компоновок низу бурильної колони, перше впровадження буріння свердловин з продуванням вибою газоподібними агентатами. Мені здається, що в ті часи Прикарпаття було своєрідним буровим полігоном.

За пропозицією тодішнього директора ВНДІБТ Асан-Нурі А.А. та при великій підтримці П.С.Тюпіна у 1966 році створюється Український відділ цього інституту. Тюпін П.С. виділив приміщення, надав транспорт та, навіть, квартири для керівників цього відділення, яке стало своєрідним посередником між московськими вченими та об'єднанням "Укрзахіднафтогаз" (яким у той час керував, майже легендарний серед спеціалістів, П.С.Тюпін).

Створення Інституту нафти і газу також вимагало значної допомоги від нафтовиків. Багато квартир для вчених, що переїжджали для роботи до Івано-Франківська, було виділено саме П.С. Тюпіним. Він багато років очолював Державну екзаменаційну комісію з захисту дипломних проектів студентами-буровиками. І що характерно – він ніколи не пропускав засідань комісії.

В 1973 році він виділив нову бурову установку для Інституту нафти і газу, що мала стати унікальною лабораторією. Ця установка була змонтована також силами вишкомонтажників цього об'єднання на території інституту під керівництвом тодішнього професора Я.І.Коломийця. Не вина Тюпіна, що цю установку довелося демонтувати, бо Міністерство освіти УРСР відмовило у виділенні штатних одиниць для обслуговування цієї установки, тодішні завідувачі кафедр буріння та нафтового обладнання не хотіли (та, очевидно, і не могли) взяти на себе управління цією лабораторією, а санітарні та гірничі комісії заборонили вводити її в експлуатацію поряд з житловими масивами та навчальними корпусами. Але це уже інша історія, не пов'язана з мудрою щедрістю П.С.Тюпіна.

Під час керівництва цим об'єднанням багато студентів проходили виробничі практики в Долині, Надвірній, Бориславі, а після закінчення навчання працювали на бурових та нафтових підприємствах Прикарпаття. Тюпін П.С., суворий з вигляду, насправді був зичливою та доброю людиною.

На початку 90-х років Тюпін П. С. оформив пенсію, пропрацював у ЦНДІ об'єднання «Укрнафта», але, як на мене, почував себе покинутим і забутим. Він радо погоджувався посидіти в кафе чи ресторані з молодшими від себе інженерами, багато згадував про роботу в минулі роки.

Тепер на центральному Івано-Франківському цвинтарі стоїть скромний пам'ятник над могилами його і його дружини. Хто з нас іде алеєю цвинтаря, зупиняється та мовчки молиться за упокій його душі.

Чайковський Борис Ігорович (1928-1972)

Час минає дуже швидко, і те, що відбувалося з нами у ті далекі 60- і 70-ті роки минулого століття, – уже історія, яку відновити майже неможливо. На наше щастя, ми своєчасно закінчили нафтовий факультет Львівської політехніки, бо з кінця 50-х років минулого століття розгортаються великомасштабні геологорозвідувальні роботи на Прикарпатті, Волино-Поділлі, а також у Закарпатті з метою пошуків нових родовищ нафти і газу. І ми з головою занурилися в дослідження бурового процесу, вивчали його, і потім свої знання передавали іншим. А нас самих уже було кому навчати, бо з 1952 року у нафтогазову індустрію прийшли попередні випускники цього ж факультету, серед яких Борис Чайковський, Євген Іваницький, Петро Шинкарик, Іван Петраш, Володимир Дітчук та багато-багато інших.

Найколеритнішою фігурою серед цих інженерів був Борис Чайковський, який до нашого приходу на роботу уже пройшов усі щаблі буровецької професії. Працював короткочасно робітником, потім інженером і головним інженером Надвірнянської контори буріння, її директором, головним інженером тресту «Прикарпатбурнафта», заступником генерального директора об'єднання «Укрзахіднафтогаз». Він був старшим від нас лише на 12 років. Але у молодому віці всі ті, хто є старшим від тебе на 5-, 7-, 10 років, уже видаються зовсім старшими, дорослими. Я запам'ятав Бориса Ігоровича таким. Був він середнього зросту, з рано облісеною головою, масивним обличчям він нагадував Сократа. Мова його була чіткою, небагатослівною, добре вмотивованою, так що заперечувати йому було важко. Він керував ліквідацією багатьох відкритих нафтових і газових фонтанів, які на той час траплялися часто.

Була в нього особлива риса – залучати до роботи в бурінні відомі на той час наукові організації з Києва, Львова, Куйбишева (нині Самара), Москви, Уфи, Грозного та Баку. На той час майже одночасно впроваджувалися обладнання і технології опускання стикозварних обсадних колон та буріння свердловин з продуванням вибою пінами і газами; широко застосовувалися електробури, нові типи турбобурів та доліт.

Десь у 1962-1963 роках П.С.Тюпін і Б.І.Чайковський запросили на Прикарпаття тодішнього Міністра нафтової промисловості легендарного Валентина Шашина. За тиждень йому продемонстрували всі досягнення бурової науки, які на той час впроваджувалися на Прикарпатті від Надвірної та Долини до Борислава. Деякі роботи мали чисто демонстраційний характер, і мені, як молодому інженеру, видавалися «потьомкінськими деревами». Після цієї поїздки В. Шашина на Прикарпаття було видано наказ Міністра про широке застосування нових технологій, обладнання та інструментів на просторах Радянського Союзу.

У 1966 році я тимчасово виконував обов'язки головного інженера тресту «Західбурнафтогаз» (П. В. Шинкарика було переведено до Міністерства геології у м. Києві). У цей час буріння велося на багатьох розвідувальних площах; свердловини майже одночасно увійшли в дуже складні геологічні умови; хімічних реагентів для регулювання властивостей бурових розчинів у нас не було. Об'їхавши за день свердловини, що бурилися, я розпорядився зупинити буріння, щоб не допустити ускладнень або аварій. Вранці наступного дня я зателефонував до м. Івано-Франківська Борису Ігоровичу і сказав про своє рішення, на що почув різку відповідь: «Це не робить Вам честі». За кілька годин Б.І.Чайковський приїхав до м. Борислава. Ми знову поїхали на бурові, і він зі мною погодився. Зі своїх запасів виділив необхідні нам реагенти, прислав з ЦНДЛ спеціаліста з бурових розчинів, і ми продовжили безаварійне буріння.

За два роки перед тим я керував дільницею буріння, що розбурювала Свидницьке газове родовище. Чайковський часто приїжджав до нас, контролював нашу роботу, і ми, може як ніхто у ті часи, були забезпечені технікою, матеріалами.

У вересні 1966 року викінчено бурінням розвідувальну свердловину №27 Іваники. За висновками геофізиків – ми розкрили нафтовий пласт. Відповідно до цього було змонтовано на свердловині фонтанну гирлову арматуру на робочий тиск 22,5 МПа. Проте під час викликання припливу зі свердловини почав виділятися газ та конденсат, і тиск на фонтанній арматурі дуже швидко наблизився до критичного. Вже через кілька годин з Івано-Франківська приїхали П. С. Тюпін і Б. І. Чайковський. Всю інженерну і організаційну роботу взяв на себе Чайковський. Маленька помилка могла призвести до страшного лиха, адже із свердловини під великим тиском виходило майже мільйон кубічних метрів газу та близько 300 тонн газоконденсату за добу. Ця робота нагадувала роботу військового штабу під час підготовки до битви. Через день свердловину заглушили, і тільки згодом заново освоїли.

Наприкінці цього ж року Чайковського відрядили на роботу до Алжиру на посаду радника уряду. Лише зрідка ми дізнавалися про величезний авторитет Бориса Ігоровича серед алжирських спеціалістів. У цей час я навчався в аспірантурі у Москві, і декілька разів ми з ним зустрічалися в Міністерстві нафтової промисловості. В одну з останніх зустрічей він подав мені листа за підписом Міністра нафтової промисловості Мальцева на адресу директора ВНДІ бурової техніки Асан-Нурі А.А. про розподіл мене на роботу в Алжир. Я цим листом не скористався, був призначений керівником Українського відділу цього ж інституту, а Б.І.Чайковський повернувся в Україну на посаду генерального директора об'єднання ВАТ «Укрнафта».

Навесні 1970 року я приїхав у м. Київ до Б.І. Чайковського. Він поспішав на якусь нара-

ду в науковий інститут і запросив мене до своєї машини, де вирішив тодішні мої питання, підписав подані мною листи. При цьому він сказав, що його дуже болить голова. Це була наша остання зустріч. Через місяць, зустрічаючи в аеропорту Бориспіль якусь важливу іноземну делегацію, він знепритомнів, а ще через 2 місяці, після операції на мозку, його не стало.

Україна в особі Б.І. Чайковського втратила одного з найвидатніших інженерів-нафтовиків. В очах сучасників авторитет Б.І. Чайковського був беззаперечним. Шкода, що час стирає навіть згадку про наших видатних інженерів, і молоде покоління інженерів-буровиків уже не знає тих, хто торував дорогу до відкриття та освоєння нафтових та газових родовищ України, хто за своїми фаховими знаннями не мав собі рівних.

Шинкарик Петро Васильович (1929-1995)

П.В. Шинкарик у 1953 році з відзнакою закінчив гірничо-промисловий факультет Львівського політехнічного інституту, до 1964 року працював у м. Бориславі головним інженером контори буріння та головним інженером тресту «Західбурнафтогаз».

Мені довелося свої перші «бурові університети» проходити м. Бориславі під керівництвом Петра Шинкарика, і не знаю, як би склалося моє професійне життя, якби не наука Петра Васильовича. У нього було чому навчитися: як забурювати свердловину, як ліквідувати складні аварії та ускладнення в бурінні, як мужньо і спокійно поводитись в умовах відкритих нафтогазових фонтанів. Хоча між ним і нами, випускниками Львівської політехніки 1959 року, було лише 7 літ вікової різниці, але досвід Петра Шинкарика був настільки значущим, а його знання бурового процесу настільки глибокими, що ми черпали у нього і знання, і форми спілкування, і норму поведінки. І це набагато років вперед формувало наш світогляд.

Ми, молоді спеціалісти, часто розгублювалися у важких, особливо аварійних ситуаціях і дозволяли собі телефонувати Петрові Васильовичу в будь-яку пору дня чи ночі, проте я не пам'ятаю такого випадку, коли б за це він підвищив на нас голос. Зустрічні його питання давали змогу нам самим краще усвідомлювати, що ж трапилось із свердловиною. Петро Васильович не лише давав необхідні поради, а й до ранку за його вказівкою на бурову доставлялися необхідна техніка, інструмент, план робіт, приїжджав інженер із складних робіт. У результаті – свердловини знову бурилися.

Поява багатьох нових технологій та інструменту пов'язані з інженерним талантом Шинкарика. На Рудківському газовому родовищі ще наприкінці 50-х років, бурилися перші похило-спрямовані свердловини. Перші опускання обсадних колон частинами з використанням муфт, розроблених П.В.Шинкариком, здійснено на свердловинах площі Стрільбниці.

Унікальні роботи на Рудківському родовищі, пов'язані з ліквідацією величезних газових грифонів у селі Тулиголова (це взагалі унікальне явище в історії газової промисловості), проведено в 1959 році теж під керівництвом П. Шинкарика. В Україні було чимало відкритих нафтових і газових фонтанів, і ліквідація цього лиха в багатьох випадках лягала на плечі Петра Васильовича.

На початку 70-х років починаються розвідувальні роботи на шельфі Чорного моря. Створюється вітчизняна техніка. Монтуються на морі стаціонарні бурові платформи. Розвідувальні роботи призводять до відкриття першого в Україні шельфового родовища газу – Голіцинського. Організація цих робіт була покладена на Петра Васильовича. Природний інженерний талант, великі організаторські здібності поєднувалися у нього з великою особистою скромністю в усьому, в якійсь особливій, тільки йому притаманній делікатності. Його дуже любили і, водночас, боялися ті, хто не відповідав великій вимогливості Петра Васильовича до якості інженерної праці та норм людської моралі.

Коли я навчався в московській аспірантурі, кожен приїзд П. Шинкарика до Міністерства геології СРСР був для мене подією. Я кидав усю роботу і біг на зустріч з ним. Ми говорили про життя, про мої дослідження, згадували про минуле.

Не кажу вже про етичну сторону його характеру. На той час серед буровиків панував культ випивок – пили, коли починалося буріння, коли цементували колони, ліквідували аварії, коли відвідували нас різноманітні бурові інспекції. А П. В. Шинкарик в цьому “буровецькому побуті” був тверезим інженером. При ньому в нас, молодих інженерів, навіть в думках не було вести себе неетично. Постійно красиво одягнутий, стрункий, суворий з вигляду та добрий душею він справляв на нас, молодих випускників Львівської політехніки, якийсь магічний вплив. Поруч з ним ми ставали начебто розумнішими.

В той час не було системи післядипломної освіти, і тому це навчання він здійснював сам, коли організовував періодичні виїзди бориславських інженерів в міста Долину та Надвірну, відряджав нас на різні семінари, школи. Частіше він сам виїжджав з нами на це навчання. Ми мали нагоду подивитися цікавинки наших найближчих сусідів.

З 1965 року Петро Шинкарик працював у Києві, в Міністерстві геології України, кілька останніх років - у Румунії і останні два роки - в Українському нафтогазовому інституті.

13 серпня 1995 року в автомобільній катастрофі обірвалося життя одного із кращих інженерів-буровиків України, який так багато зробив для відкриття великих нафтових і газових родовищ, в тому числі і на шельфі Чорного моря.

Янкевич Олексій Миколайович (1937-2003)

Він був лише на три місяці молодшим від мене, і на рік пізніше закінчив нафтовий факультет Львівської політехніки (1960 р.). Я підтримував з ним контакти аж до захисту у 1969 році кандидатської дисертації. На цей час він працював інспектором Комітету народного контролю в м. Івано-Франківську. Я побачив гарно одягнену людину з красивим і мужнім обличчям, людину, що вмiла аналізувати господарювання в народному господарстві і, насамперед, в нафтовій і газовій промисловості. До переходу на роботу в Комітеті він пройшов типовий шлях молодого спеціаліста – працював помічником бурильника, бурильником, буровим майстром та начальником бурової. Він потоваришував з тодішнім молодим директором Надвірнянської контори розвідувального буріння Петром Шпаком, старшим від нього лише на п'ять років, якого пізніше призначили головним геологом об'єднання «Укрзахіднафтогаз» в м. Івано-Франківську. Саме П. Шпак порекомендував О. Янкевича для роботи в цьому Комітеті.

У Янкевича була молода красива дружина Лариса, яку він привіз із Кубані, будучи там ще студентом на практиці, і у них підростали дві маленькі донечки, для догляду за якими приїхала з Кубані їхня бабуся. Я тоді не знав, що батько його дружини – кубанський козак – відбув 25 років у Воркутинських таборях. Не знав також, що його молодший син командував у війну Таманською дивізією, і лише після війни відкривалося, що він - «син ворога народу», і його терміново демобілізували з «лав советської армії», але, враховуючи його військові заслуги, призначили керувати об'єднанням «Рослес» в Москві. Ще один брат дружини Янкевича Олексій теж переїхав жити до м. Івано-Франківська і навчався в нашому Інституті нафти і газу.

Батько, мати і сестра Олексія Янкевича жили у селі недалеко від селища Дашава, яке й дало назву Дашавському газовому родовищу.

Невдовзі влітку 1969 чи 1970 року Янкевича призначено начальником Надвірнянського Управління бурових робіт, в яке влилися дві контори розвідувального буріння – Надвірнянське та Пасічнянське.

Практично ці контори буріння знаходилися на межі колапсу, оскільки більшість бурових були в аварійному стані, плани не виконувалися, зарплата у робітників та інженерів була низькою, постачання долотами, хімічними реагентами, мастильними речовинами, трубами було дуже поганим.

Через місяць після призначення керівником цього бурового підприємства Янкевич запросив мене до м. Надвірної. Він відклав всі буденні справи, і ми поїхали у м. Яремче, де просиділи над р. Прутом увесь день. З його розповідей розкрилася гнітюча картина: найважливішим було те, що інженери і техніки не бачили умов для нормальної роботи. Я на той час очолював Український відділ промислових

випробувань Всесоюзного науково-дослідного інституту бурової техніки у Москві, тож запропонував скласти програму досліджень нових типів бурових доліт, компоновок низу бурильної колони, турбобурів нових конструкцій. Тоді ж ми домовилися, що Янкевич організує і підтримає дослідження буріння свердловин електрорурами з продуванням вибою стиснутим повітрям. Одночасно ми домовилися про розкриття продуктивних менілітових відкладів Битківського нафтового родовища на трьох свердловинах з продуванням вибою пінами, азотом та природним газом. Це була, як на той час, об'ємна програма дослідницьких робіт. В той день ми думали над тим, як залучити інженерів та бурових майстрів до цієї роботи, зацікавити людей своєю професією та зродити надію на те, що не все так безнадійно.

Через кілька днів у Москві я доповідав директору інституту Асан-Нурі Асан Абдулаєвичу про наші домовленості з О. Янкевичем.

Інститут безкоштовно передав 50 доліт нових конструкцій на випробування у м. Надвірну та комплект іншого обладнання, серед якого були і турбобури, конструкції професора Іоаннесяна. Я добре попрацював, щоб отримати дозвіл щоб передати з м. Долини в м. Надвірну компресорів високого та низького тисків. Для розкриття пластів газами необхідно було отримати дозвіл державної гірничотехнічної інспекції. Довелося починати з районної інспекції м. Надвірна, потім – у Львівській регіональній, а далі – в м. Києві та м. Москві. У Москві було легше, оскільки там провідним спеціалістом працював О. Ємельянов, який свого часу навчався у Дрогобицькому нафтовому технікумі. Коли всі дозвільні документи я подав заступнику Міністра нафтової промисловості В.І. Міщевичу, то він мені докинув: «Роман! Куди ти мене толкаєш? Разве ты не знаєш, что от травматизма в нефтяной промышленности гибнет больше людей, чем солдат во Вьетнаме» (на той час була В'єтнамсько-радянсько-американська війна), але на проведення цього експерименту дозвіл він дав, щоправда під мою персональну відповідальність. Що стосується розкриття продуктивного пласта азотом, то всю технологічну роботу виконував Г.Г. Семак, який пізніше захистив під моїм науковим керівництвом кандидатську дисертацію.

У всіх цих роботах найактивнішу роль відіграв Олексій Янкевич. Монтаж силового агрегату – генератора високої напруги, його розміщення та пуск відбувалися під безпосереднім контролем Янкевича. Поволі-поволі оживало інженерне життя цього управління, а вже через рік стало одним з кращих у системі об'єднання ВАТ «Укрнафта».

Кілька років керівництва Олексія Янкевича Надвірна була немовби великою лабораторією для всіх, хто працював над створенням нових технологій та обладнання.

Є різні інженери-практики. Для одних – все уже розроблено, все освоєно і нічого нового придумувати не треба, для інших – будь-яка нова технічна ідея вимагає її промислової пере-

вірки. Нещодавно я попросив одного буровика України, що займає пост заступника Голови правління відкритого акціонерного товариства пана К. проглянути та дати оцінку конструкції гравійного фільтра для горизонтальних свердловин. На моє велике здивування, цей пан К. категорично відмовився навіть поглянути на запропоновану конструкцію. Бо, мовляв, це все уже розроблено фірмою «Шлюмберже», і це все можна у них придбати. Я уже не кажу про вартість такого фільтра, яка складе півмільйона доларів для вертикальної свердловини, а для горизонтальної – удвічі більше. А таких свердловин цій компанії доведеться бурити декілька сотень. Ось і є різниця між Янкевичем і цим багатим та самовпевненим сучасним керівником.

Всередині 70-х років Олексія Янкевича обрало головою міста Яремче, пізніше – одним із заступників голови міста Івано-Франківськ. На цьому і закінчилась бурова кар'єра досить талановитого та здібного інженера-буровика.

Я і досі не можу забути, з якою привітністю, з яким інтересом він зустрічав науковців, і як допомагав втіленню нових технологій у практику. Для мене він був щирим приятелем, декілька разів запрошував мене на мисливське полювання в Карпати, допомагав чим міг, а у скрутну годину позичав гроші, не питаючись, коли я їх йому поверну.

На жаль, хвороба серця укоротила його життя.

Епілог

Шістнадцять прізвищ інженерів-буровиків Прикарпаття згадано в цих есеях. Цей перелік видатних інженерів-буровиків другої половини ХХ-го століття є неповним. Сюди не увійшли прізвища Мирона Івасіва, Миколи Касіяна, Едуарда Піддубного, Мирона Гайового, Любомира Гурала, Омеляна Камінського, Богдана Кобрини, Григорія Питляра, Михайла Агапчева та інших, трудова діяльність яких була спрямована на розвідку нафтогазових родовищ та на їх введення у розробку. Ніякими мільйонами чи мільярдами грошових одиниць не оцінити їхню працю. Під їх керівництвом працювали тисячі інженерів та робітників, життя яких треба було зберегти за будь-яких критичних обставин. Саме тому, можливо, їх вік був недовгим. Як на мене, варто продовжувати розповіді про життя цих людей у наступних номерах журналу. Це – яскраві особистості, які були нашими сучасниками, тож давайте будемо це робити!

*Стаття надійшла до редакційної колегії
23.10.09*

*Рекомендована до друку професором
Мойсишиним В.М.*